

Irodalmi Szemle.

Gróf Vigyázó Ferencz alkotmányjogi munkái.

Közjogi szabálytalanságok és észrevételek Dr. Kiss Istvánnak az egyházi kinevezésekre vonatkozó kifogásaira. (Alkotmányjogi értekezés). Irta: *gróf Vigyázó Ferencz*. Budapest, Franklin-Társulat 1896. 26. oldal.

Államjogi irodalmunknak nemcsak szorgalmas, de igen alapos munkása: Vigyázó Ferencz gróf ez alkotmányjogi értekezésében előbb néhány, már — sajnos — egészen közkeletűvé vált téves közjogi kifejezésünket rektifikálja, majd Dr. Kiss ama tanával száll szembe, mely szerint az egyházi kinevezések ellenjegyzésére az Ő Felsege személye körüli miniszter lenne hivatva s a főpapi és általában egyházi kinevezéseknek a vallás- és közoktatásügyi miniszter által való ellenjegyzése nem volna törvényszerű. Szerzőnek e részben, általunk is teljesen helyeselt álláspontja az, hogy miután az 1867. évi VII. t. cz. szerint az uralkodó a végrehajtó hatalmat a miniszterium által személyesen gyakorolja, nemcsak a 48-iki törvények által szervezett nádori intézménynek, hanem azoknak az intézkedéseknek is meg kellett szünniök, melyek a nem személyes kormányzat idején az ügyek egy részére kiterjedő személyes kormányzatot irták elő. Vagyis az a törvény az illető minisztereket az ügyek kezelésével is megbizta. Ennélfogva törvényes, hogy az egyházi kinevezések a vallás és közoktatásügyi miniszter által kezeltetnek, közvetítetnek és ellenjegyeztetnek. Szerző hivatkozik arra, hogy a törvényt nemcsak egy új törvény szavával, hanem egy újabb törvény szellemével, egész irányával is módosíthatjuk. A szokásjog működése a törvény indokainak megszűnése által oldható meg. A személyes kormányzat érvényreemelkedésekor tehát eo ipso megszűntek a nem személyes kormányzás indokai. Ugy, hogy a ma követett eljárás ellen a legszigorubb alkotmányosság szempontjából sem lehet kifogást emelni.

Szerző nemcsak a vonatkozó törvényhozási anyagot használta fel ezuttal is lelkiismeretes szabatossággal, de igyekezett a törvényhozás intenczióinak szellemébe is behatolni s az neki teljes mérvben sikerült is. E művét a közönséges vitázó iratok színvonalán felülemeli s értékessé teszi.

Az európai közjog egy alkotmányos garantiája (Alkotmányjogi értekezés.) Irta: gróf Vigyázó Ferencz Budapest, Franklin-Társulat 1896. 198 oldal.

E nagyobb művében szerző az alkotmány legfőbb biztosítékáról: a miniszteri felelősségről értekezik. Pillantást vetve az abszolút uralomra, a miniszteri felelősség eredetével és annak alkotmányjogi természetével foglalkozik. Úgy az alkotmánytörténelmi mozzanatokat, mint a felelősség mibenlétét s annak alakulatait dicséretes részletességgel és szabotossággal fejti ki, mindig különös figyelemmel lévén a magyar alkotmánytörténelemre és államjogra. Forrásainak nagy száma daczára nem lesz pusztá reprodukálójává a mások által már mondottaknak, hanem igyekszik önállóan tekinteni a fejlődés egyes fázisait, a mint ezt többek közt műve 53. oldalának jegyzetében a régi magyar vármegye államomlasztó szerepére tett markáns megjegyzései tanúsítják.

Dicsérőleg kell kiemelnünk azt az igen tekintélyes forrásanyagot, melyet szerző e műve megírásánál felhasznált. E részben azonban némi szigorúbb bírálat azok megválasztása tekintetében nem ártott volna. Rotteck-Welcker rég elavult államtudományi encyklopediája ma már csak irodalomtörténeti beccsel bír; hogy az államtudományi forrásként egyáltalán figyelembe nem jöhető Pierer-Lexicon-t ne is említsem.

Szabotosságát is, melylyel a miniszteri felelősség egész mibenlétét kifejti, elismerés illeti. Ez ellen csak igen kevés kifogást emelhetne a mű bármily figyelmes olvasója. Ilyen kisebb homályos folt a tiszta képen pl. ez: „A politikai felelősség legvilágosabban Svédországban és Angliában jut kifejezésre. A gyakorlati élet ezenkívül hazánkban is létére mutat.” (135. lap.) A politikai felelősség létére egyáltalán csak a gyakorlati élet mutathat; az, mint maga a parlamentarizmus, az írott alkotmányjogi szabványok rendelkezésének tárgyát sehol nem képezi, de nem is képezheti, mert a valódi parlamentarizmus, a pártok váltakozó kormányzásának rendszere és a politikai felelősség jogilag nem szabályozható erők működésétől van feltételezve. Ezért nincsen ki-mondva a parlamentarizmus egyetlen alkotmánytörvényben sem.

Ily kisebb szabotossági hiány azonban egészben véve nem csorbitja a munka értékét. Úgy ezen munkájában, mint korábbi alkotmányjogi műveiben feltalálhatók a komoly, alapos tanulmány nyomai s joggal várhatjuk ezek után Vigyázó Ferencz gróftól, hogy ő még az alkotmányjognak több nagyfontosságú kérdését tárgyzó, hasonló figyelemre méltó művel fogja gazdagítani államtudományi irodalmunkat.

— gh. — r.

A pessimismus és optimismus.

Gass: Optimismus und Pessimismus. Berlin.

A pessimismus legelső alakjával a brahmanismus és buddhismus-ban találkozunk. Az egyéni személyes élet itt értéktelen, sőt inkább

az askesis s a *contemplatio* útja vezet az élettől való megváltásra. Az életnek beceje itt abban áll, hogy annak értéktelenségét felismerjük az egész vonalon.

Az istennek világkormányzó tevékenységében vetett hit által megszorított pessimismussal Izrael vallásában is találkozunk, Salamon predikátora erre a klasszikus könyv, a melynek mottója az, hogy „minden hiábavaló, s nincs új a nap alatt.“ Hiábavaló nevezetesen a bölcsesség, a munka, az élvezet s az emberiség egész történeti élete. Jól jegyzi meg azonban Gass, hogy e könyvben a tagadás s a kétely igéivel párhuzamosan halad a vallásos-erkölcsi igazságok feltétlen érvényében vetett hit. Féltsd az istent, tartsd meg annak parancsait, s gyűjts a moly által meg nem emészthető örök kincseket. A pessimismus tehát itt csak eszköz és átmenet az örökkévalóság számára. Így értik ez ótestamentomi pessimismust Cornill és Schultz is, ez első rangú tudósok az ószövetségi theologia irodalmában.

A mi a pessimismus s a keresztyén vallásos világnézet egymáshoz való viszonyát illeti, a melynek azonosságát legalább a pessimismus Schopenhauer-féle alakjában többen vitatják, úgy arra vonatkozólag Gass helyesen állítja, hogy a keresztyénség sem nem pessimismus, sem nem optimismus, sem pedig a kettőnek összetétele. A keresztyénség az igazság, és az sem pessimista, sem optimista nem lehet, mivel maga az igazság, tehát erkölcsi valami. A keresztyénség hirdette ugyan a a világba való lépése óta a világtól való visszavonulást, s kell is hogy hirdesse, de a gonosz és bűnös világnak kerülését. Nem a szellem és az anyag ellentétei a keresztyénségnek, hanem szellem és az érzékiség, vagyis a test, s a test ismét erkölcsileg s nem physikailag vagy metaphysikailag-askétikus értelemben véve. A keresztyénség a világnak igazi méltatása. Igenis parányi a világ az örökkévalósághoz való viszonyában, de végtelen fontos és szükséges a fokozatos fejlődésre és tökéletességre való tekintettel, a melyben tehát jobb lenni, mint nem lenni! A keresztyénség a világot és az életet az örökkévalóság fényében tekinti, tehát a véghetetlen fejlődés és tökéletesedés szempontjából ethikailag s nem metaphysikailag itéli meg, s ezzel tanítja a vágy s az érzékiség fokozatos legyőzését s nem erőszakos kiölését. A világ nem siralomvölgy, sem pedig a kínok és a bűnök szakadatlan láncolata, hanem istenország megvalósulásának egyik talaja. Így fogta azt fel Madách is, a midőn „Az ember tragédiája“ cz. remek alkotású drámájának 15 ik színében így bíztat:

»Ha pereznyi léted sulyától legörnyedsz,
Emel majd a végetlennek érzete.
S ha ennek elragadna büszkesége,
Fog korlátozni az arasznyi lét.
És biztosítva áll nagyság és erény.«

Más képet mutat a középkor. Egy Assisi Szent Ferencz szerzetesi szellemmel s a kolostori organisációval akarja betölteni a világot.

Egy sajátos pessimista szellem hatja át a középkort, úgy hogy III. Ince pápa „A világ megvetéséről“ írt egy könyvet, a melyben minden bűnt és nyomorúságot megrázó vonásokkal az életnek tulajdonít. A középkori népek erkölcsi vadsága s értelmi barbársága vezethette e nagy hierarchát a világi élet ily pessimistikus felfogására.

A reformáció, a középkori természet- és világgyűlölettel szemben elvileg az optimismus álláspontjára helyezkedett. Minden erkölcsi cselekvést, az erkölcsi életnek egész terét az istenországa szempontjából tekintette, a melyen belül munkálkodni az istentisztelet egy nemével azonos. Ház és iskola, család és állam, tudomány és művészet, ipar és kereskedelem tehát nem „profán“ valami, csak az evangelium ereje hassa át az egész vonalon. Az egész világ „műhelye az istenországnak“, s az egész emberiség „egy nagy munkás család“, a melynek feje az isten. Soká tartott azonban, a míg a protestantismus reformáló elve a világ megszentelő áthatásáról a világgyűlöletnek középkori elvét az emberek szíveiből és elméiből teljesen kiszorította. Példa rá az angol puritanismus s a német pietismus, a melyben még igen sok világot kerülő gondolatelemekre akadhatunk, a melyeknek azonban a reformáció alapelveihez semmi közük, sőt inkább azok eltorzult felfogásán alapulnak.

Az újabb philosophia is a világi élet átalakulására s egy egységes világnézet megállapítására törekedett. A theologiai korszakot, a melyben a dogma dominált, egy philos. korszak követte, a melynek optimistikus szószólója Leibnitz „theodiceája.“ Leibnitz, a nagy polyhistor genialis egyénisége ritka elasticitással tudott mozogni az akkori állapotok között, s optimistikus érzékkel minden téren, még a veszekedő felekezetek között is az ellentétek kiegyenlítésére vagy közvetítésére törekedett. Pedig Németország az ő idejében a 30 éves háború után ugyancsak széjjel volt szakadozva államilag és egyházilag egyaránt. Leibnitz nyomdokain haladt a természet és a szellem azonosságát vitató spekulatív bölcelet s a német irodalom klasszikus korszaka, mely a bölcelethez folyton élt és táplálkozott.

A modern pessimismus útjait az 1848. forradalmi eszmék s az újabb naturalistiko-materialistikus természettudományi törekvések egyengették. A Werther-időkre emlékeztető pessimistikus gondolkodás hatotta át a kedélyeket. Az újabb természettudomány pláne kiűzte a természetből a cél fogalmát s a világból a teremtő és kormányzó istennek képzetét, a mi aztán a szellemi életnek, mint tisztán mechanikus testmozgásnak felfogására vezetett. S ha egyszer a természet vizsgálatából kiszorult a szellem, akkor a hit, szeretet és remény s általában az ideálok birodalmáról szó sem lehet s nyitva áll az út a pessimismus világnézete számára az egész vonalon.

A pessimismus tudományos kifejezésével s philosophiai beigazolásával Schopenhauer és Hartmann rendszereiben találkozunk. Az élet

tapasztalataiból merített bölcsességük végeredménye abban foglalható össze: a szerencse minimális, a szerencsétlenség maximális; kevés az öröm, s végzetlenül sok a fájdalom, ép azért jobb nem lenni, mint lenni. Vissza tehát az indiai bölcelet buddhista forrásaihoz! a melyekből e modern prophéták rendszerei élnek és táplálkoznak. Beteges és elkeseredett természetek, mint a milyen egy Schopenhauer, Hartmann, Nietzsche, Venediger vagy Mainländer csak a világ nyomorának és unalmasságának kínos körfolyamáról tudnak regélni, de azért egy Schopenhauer p. o. a kolera idején külön fogaton menekült majnai Frankfurtból, s nem akarta meghozni, a mi pedig rendszere consequentiája volna, élete áldozatát, s nem akarta „annak a nyomorult világrendnek megtenni azt a szívességet, hogy magát megölje.“ Sőt még a humoros és derült kedélyű Lichtenberg is azt tartja, hogy ez a világ oly annyira telve van betegségekkel, mizeriákkal, földrengésekkel, orkánokkal s mindenféle nyomorúságokkal és halálokkal, hogy egy alsóbbrendű szellem művénél egyébnek egyáltalában nem mondható. Így gondolkoztak hajdanában a világról s annak dolgairól az ethnizáló gnostikusok vagy manicheusok a keresztyenség őskorában.

Pedig ez a világ egy magasztos műremek, telve vallásos erkölcsi nagyszerű tényekkel ép úgy mint az ismeret és az élet gazdagságának bizonyítékaival. S aztán a küzdelmek nevelik nagygyá az embert! „Világ zajában fejlődik a jellem“ mondja Goethe. A keresztyén hit azt vallja, hogy ez a világ vallásos erkölcsi tényekben is gazdag műremek, a melyben „jobb lenni, mint nem lenni.“ A világtörténet folytonos haladás és fejlődés a tökéletlenről a tökéletesre s a természettudomány is az isten nyomaira vezet mindenekben. Isten több mint egyszerű „Weltbaumeister“, mivel teremtő és gondviselő isten. Tele van a világ fejlődő célokkal, a melyek csak a legfőbb teremtő szellemtől, a személyes istentől származhatnak. E szempontból tekintve, mint Gass helyesen megjegyzi, az atheismus nem pusztán vallástalanság, hanem egyúttal gondolatszegénység a világi élet végzetlenül gazdagságával szemben s „mir würde ein Zweifel an der Gewissheit über Gottes Dasein nicht bloss eine Störung meines frommen Bewusstseins, sondern ein Opfer des Intellectes, eine wissenschaftliche Unmöglichkeit sein.“

A mai kornak éppen az a hibája, hogy siet az étellel, ép azért annak értéket sem tulajdonít. Hiányzik nála a megdönthetetlen érvényű vallásos-erkölcsi igazságokban s az eszményekben vetett hit. A jónak és rosznak elvi ellentéte s a jóakarát absolut érvénye, s normatív értéke kialudt az emberekből. Sekundál nekik abban a mai irodalom és művészet, mely tisztán a rideg valónak lefényképeztetésével éri be s nevelő és nemesítő ideálokkal éppen nem törődik. S aztán azt is feleldik, hogy a hosszú jó napok élvezetének elviselése igen nehéz, s hogy nem az élvezet, hanem a munka adja meg az életnek sajátos értékét. Az emberiség egész történeti fejlődése folytonos munkásság s szüntelen

törekvés, isten s az emberiség műve egyaránt. Ép azért a pessimismus, Brassai Sámuel szép szavaival szólva, agyrem, búskomorság s éretlen vagy nyavalyás gondolkodás szülötte.

Eperjes.

Dr. Szlivik Máttyás.

A modern állam válsága.

(De l'Organisation du Suffrage universel. La crise de l'état modern, Par Charles Benoist. Paris, Firmin-Didot, 1895, 70. l.)

Az általános szavazatjog szervezéséről, a modern állam válságos helyzetéről írt e füzet inkább mint a ma uralkodó francia felfogás visszatükrözése bír érdekl, semmint szigorúan tudományos szempontból. Mint visszatükrözése azon tudományos felfogásnak, mely a mai modern állammal egyáltalán nincsen megelégedve s a reformot, főleg a szavazatjog szervezése tekintetében, múlhatatlannak tartja.

Mi is a mai modern állam? — kérdi a szerző. Elméletileg, mondja, jogállam; tényleg pedig az alúlról felfelé konstruált állam. Jogállam az olyan állam, melyben mindent a törvény rendez, semmi sincs a véletlenre, az önkényre hagyva, melyben minden csak a törvény által történvén, minden a törvény által is van meghatározva. Nemcsak fenntartója ez az államnak, az állami rendnek, de mozgatója is; valóban mindenható az államban, vagy legalább annak kell lennie. Ebből következik, hogy a törvényhozás nagy termékenységét mutat és a törvényhozó szerv észrevétlenül is abszolút fölényre, rendkívüli jelentőségre emelkedik. A modern államban azonban a törvényhozó hatalom nem egyetlen személyhez van kötve, mint egykor, hanem az az egész nemzetet megilleti, mely azt vagy közvetlenül, vagy képviselői útján gyakorolja. Ezért a modern államban a törvény nem többé egy ember műve, hanem az egész nemzeté s alóla senki sincs kivéve.

A régi államban a törvény nem terjedt ki mindenre, tág tere volt mellette az önkénynek. Legtöbbnyire nem volt más, mint a megállapított szokás; csak fenntartó ereje volt, nem teremő. A törvény nem kötötte a fejedelmet, de nem kötötte egyformán az alattvalókat sem. E mellett a fejedelmi hatalom csak tényleg volt korlátozva, de jogilag nem. Ellenben a modern államban a törvény egyaránt kiterjed mindenre; az alattvalók nem annyira a fejedelem, mint a törvény alattvalói. Még inkább áll ez a demokráciában, hol az állam valóban nem egyéb, mint a polgári jogok egyensúlya. Elméletben ez a modern állam; valóban pedig oly állam, mely alúlról felfelé van konstruálva. Valóságos megfordított gúla. A régi állam a fejedelemtől terjedt lefelé a népig; a modern ellenkezőleg a néptől megy felfelé a választott képviselőkhig, ha demokratikus, s egy örökös képviselőhig, ha monarchikus. Előbb a nép volt lent a talapzaton s a fejedelem a csúcson; ma azt lehet mondani, hogy a nép van lent is, fent is egyaránt. A régi állam

az Istenségre hivatkozott, a modern minduntalan a népre hivatkozik; amaz egyetlen személyen nyugodott, érte volt, míg ez az összesen nyugszik, az összességért van. A modern állam nem ismeri a fejedelmi szuverénitást, helyébe tevén ennek a nemzeti szuverénitást. Előbb a fejedelem személyében nyugodott a szuverénitás; ma az elmélet szerint az egységes, osztatlan nemzettestben van. A gyakorlatban azonban a nemzeti szuverénitás megosztódik, szétforgácsoltatik és pedig annyi részecskére, a hány polgára van az államnak. Akár fejedelemség, akár köztársaság legyen az állam formája, a nemzeti szuverénitás rendes nyilatkozási alakja a választás. A szuverénitás kifejezése a szavazat; tehát ha tíz millió választó van az államban, a szuverénitás tíz millió atomja van jelen, vagyis az osztatlannak mondott szuverénitás csakis megoszolva nyilatkozik.

Múlhatlanul be kell ily formán következni a gyakorlatban a szuverénitás darabokra oszlásának; a nemzeti szuverénitás az általános szavazatjoghoz, de a rendezetlen általános szavazati joghoz vezet; tíz millió, egymástól különálló sejt, melyek közt semmi közbenső szerv nincsen. De ebből az állam széttagoltsága ismét szükségkép áll elő. Nem lehet másként, ha az államban csak ez egy elemet: az egyént ismerjük el és ezt az egy erőt: a szervezetlen általános szavazati jogot. Az államot az elszigetelt egyénekre alapítani, arra a tíz milliónyi homokszemre, melyeket mi sem köt össze, mi sem csoportosít — valóságos képtelenség. Mintha a legmagasabb rendű, legösszetettebb organizmus megteremtésére elégséges volna egymás mellé rakni, összesíteni a sejteket. A modern állam baja az, hogy ebből a szervezetlen általános szavazati jogból általános anarchia fejlődött ki; az állam veszélye ez a molekulákra oszló nemzeti szuverénitás.

A számszerű többség uralma mindenható. De ebben csak a számszerű érték jön tekintetbe, s az emberi érték nem nyer jelentőséget. Vagyis az ember csak mint egyed számít és nem mint társadalmi elem. Ez az anarchia uralma az államban, mert csak a véletlen érvényesül, a szám ereje. Miután pedig az államban a számszerű többség mindenható: az állam, mely e többségen alapul, azon csoportok kezébe kerül, melyek valóban nem mások, mint parlamenti kotériák. De ez nem jól van. A modern államban az egész ország képviselve legyen, de valóban képviselve; a törvény valódi törvényhozók által az egész népnek legyen hozva; a modern állam az általános szavazati jogon alapuljon, de az valóban általános legyen s ne adjon helyet misztifikációknak, mint ma. De ez nem a szervezetlen, csakis a szervezett általános szavazati jog által lesz elérhető. Ez pedig nem abban áll, hogy elvessük az általános szavazati jogot, hogy elvegyük egyiktől a szavazás jogát, a másoknak több szavazatot adjunk egyénél. Nem kell a modern államot lerontani, se más alapokon felépíteni, csak befejezni. A comitè-k példája, melyek ma az egyedüli mozgató rugói az általános

szervezetlen szavazati jognak — maga is mutatja, hogy azt törvényesen szervezni kell, hogy ily úton a meg nem engedhető szervezésnek eleje vétessek. A cél tehát az kell, hogy legyen: mindannak, a mi él a nemzetben, megállapítani helyét az általános szavazati jogban. Csak ily módon lehet az országnak igazi képviselőt biztosítani, részrehajlatlan törvényhozást, egyensúlyozni az elemeket, egyiket a másik által.

Szerzőnk e szerint a modern állam veszélyét a szavazati jog szervezetlenségében látja, minek következtetéseképp igazi népképviselőt, feladata magaslatán álló törvényhozás nem állhat elő. De hogy miképp, mily vezérelv elfogadásával kellene azt szervezni, nem mondja meg. Műve ezért inkább csak mint az államra vonatkozó mai francia közfelfogás kifejezője bír érdekel; nem is említve, hogy a szuverénitásra vonatkozó megjegyzései helyreigazításra szorúlnak, a mennyiben a nemzet, mint eszmei egész, szuverén csak, s nem annak látható részei.

B. A.

Különfélék.

— **Brassai Sámuelnek**, tudományos irodalmunk e bámúlatoz szellemi erejű Nesztorának, nagybecsű munkája jelent meg újabban az akadémiai Értekezések sorozatában „Az igazi philosophia“ czímen, mely az ő bölcsészeti rendszerének sarkalatos tételeit, az ő erkölcsi elveit, a pessimismus elítélését (a mely szerinte búskomorság, éretlen vagy nyavalyás gondolkodás szülötte), az istenség fogalmát, a lélek-vándorlás tanát fejtegeti. Mélyreható fejtegetései oda concludálnak, hogy az embernél nem áll és nem szűnik meg a tökéletesedés folyama, hanem idővel az embert meghaladó élő lények is keletkezhetnek.

— Az **Erdélyi Országgyűlési Emlékek**ből a 18-ik kötet jelent meg újabban, a mely az 1683—1686. évek történetét és nevezetesebb okmányait tartalmazza. Szerkesztette Szilágyi Sándor, kiadta a M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága. (8-adrét, 607 lap, ára 3 frt.)

— Az **1605-iki korponai országgyűlés történetét** megírta s egy csinos kötetben közzétette dr. Károlyi Árpád bécsi áll. és udv. levéltárnok, a Magyar Országgyűlési Emlékek szerkesztője. Ez a nagybecsű „köz- és alkotmánytörténelmi tanulmány“ elénkbe tárja részletesen az első osztrák-magyar kiegyezés megalkotását, a mint az aztán a bécsi békében véglegesen megállapított. A kötet tulajdonkép különnyomat a Károlyi Árpád által nagy gonddal szerkesztett Magyar Országgyűlési Emlékek sajtó alatt levő XI. kötetéből. (Bpest, 1896. 8-adrét, 225 l.)

— **Mátyás király levelei**-ből megjelent a II. kötet, melyben a nagy király külügyi levelezése foglaltatik 1480-tól 1499-ig. A M.